

Тернопільський національний економічний університет

Кафедра економічної теорії

**Міждисциплінарна курсова робота з економічної
теорії на тему:**

“Вплив глобалізації на циклічність економічного розвитку”

Студента 2 курсу групи МУН-21

Напряму підготовки міжнародний маркетинг

Харчука Максима Сергійовича

Керівник:

Доц. Новак Ю. Р.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис, прізвище та ініціали)

_____
(підпис, прізвище та ініціали)

_____
(підпис, прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2016 р.

Зміст

Вступ

1. Циклічність економічного розвитку як прояв макроекономічної нестабільності. Значення циклічного розвитку для економіки.
2. Роль глобалізації у світовій економіці.
3. Проблеми та перспективи циклічного розвитку світової економіки під впливом глобалізації.

Висновки

Список літератури

Вступ

Напередодні кризи глобальна економіка продемонструвала рекордно високі темпи економічного зростання яку випадку розвинутих країн, так і у випадку решти світу. Спостерігалось суттєве зниження інфляції в країнах, що розвиваються, тим самим підсилюючи тенденцію поширення зони цінової стабільності з розвинутих країн на світ у цілому. Але необхідно зважити на те, що вже на рівні найбільш загальних макроекономічних показників глобальної економіки почало простежуватись чимало суперечливих моментів: стабілізація низьких рівнів інфляції споживчих цін супроводжувалась різким зростанням інфляції у секторі первинних ресурсів (спостерігався певний каскадоподібний тип зростання їх вартості). Відносно тривалим було підтримання рекордно низьких довгострокових процентних ставок. З одного боку, це заохочувало економічне зростання, покращуючи можливості у сфері споживання та інвестицій. З іншого – спостерігався феномен розкручування спіралі глобальних фінансових дисбалансів.

Суперечливість, неоднозначність розгортання процесу глобалізації взагалі й міжнародних фінансових відносин зокрема підтверджуються нерівномірним розвитком окремих сегментів світового фінансового ринку, з одного боку, і далеко не однаковим впливом міжнародної фінансової складової на економічний розвиток окремих груп країн – з іншого. Саме тому актуальності набуває вивчення питання впливу глобалізації на циклічність економічного розвитку.

Регулювання фінансової кризи досліджувалося західними економістами, зокрема такими як: Г. Мінські (1986 р.), Ч. Кіндлебергер (1971 р.; 1978 р.), М. Фрідмен (1981; 2005 р.), М. Бордо (1992 р.; 1998 р.), Р. Дорнбуш (1993 р.), П. Дібвіг, Д. Даймс (1983 р.), Р. Манделл (1965 р.), Ф. Мишкін (автор понад 50 досліджень з питань монетарної політики та її впливу на фінансові ринки та економіку в цілому), С. Фішер (1978 р.; 2002 р.)

К. Рейнхарт (1998 р.), а також вітчизняними науковцями О. Василюком, С. Мочерним, К. Рудим, В. Половим і М. Монтесом.

Останніми науковими публікаціями на цю тему були дослідження Дж. Сороса "Найгірша ринкова криза за 60 років", Л. Еліота "Криза – як все починалось", Т. Філіппона "Майбутнє фінансової індустрії", Дж. Арріжі, Б. Сільверя, І. Ахмада "Хаос та управління у сучасній світовій системі", Ф. Норріса "Аналіз новин: інша криза, інша гарантія", Б. Данилишина "Світова фінансова криза – тест для України", О. В'югіна "Фінансовий ринок: стратегія розвитку".

Метою нашого дослідження є вивчення впливу глобалізації на циклічність економічного розвитку.

У відповідності з метою роботи перед нами стоять такі **завдання**:

1. Циклічність економічного розвитку як прояв макроекономічної нестабільності. Значення циклічного розвитку для економіки.
2. Роль глобалізації у світовій економіці.
3. Проблеми та перспективи циклічного розвитку світової економіки під впливом глобалізації.

Об'єктом нашого дослідження є процеси глобалізації.

Предметом – циклічність економічного розвитку.

При написанні роботи використовувалися дані: праці вітчизняних і зарубіжних фахівців в галузі міграції робочої сили, законодавчі документи, статистичні дані, матеріали періодичних видань, Інтернет-ресурси.

Методична база дослідження. Історико-логічний та системний підходи під час вивчення економічної природи глобалізації. Дослідження проведено з використанням методів: статистичного якісно-кількісного порівняння; структурного та факторного аналізів.

1. Циклічність економічного розвитку як прояв макроекономічної нестабільності. Значення циклічного розвитку для економіки.

Макроекономічна рівновага – явище нестабільне. Її порушення пов'язані з трьома основними причинами: циклічним розвитком економіки, неповною зайнятістю й інфляцією [12].

Циклічність економічного розвитку – це регулярні коливання рівнів ділової активності, при яких зростання активності (виробництва) замінюється спадом, який, у свою чергу, потім замінюється зростанням. Її характеризують підйоми і спади в економіці, що періодично повторюються протягом ряду років. Такі коливання відбуваються відносно столітнього, або довгострокового тренда (умовної лінії, яка характеризує загальну спрямованість змін економічних показників) [4].

Періоди підвищення економічної активності супроводжуються в основному екстенсивним розвитком, а періоди пониження – початком переважно інтенсивного розвитку. Внаслідок цього цикл є постійною динамічною характеристикою ринкової економіки, без нього не відбувається економічного розвитку. *Економічний цикл* – це форма руху і розвитку ринкової економіки, природний спосіб економічного саморегулювання, коли ринок стихійно відновлює пропорційність економіки і втрачену рівновагу. Враховуючи основний елемент економічного циклу – економічні кризи, можна дати й іншу назву економічному циклу – рух виробництва від однієї економічної кризи до початку іншої [7].

В економічній літературі виділяються такі цикли: за одне століття, за декілька десятиліть, нормальні економічні цикли, малі цикли, специфічні коливання всередині окремих галузей економіки (наприклад, сільського господарства) і т.д.

Представники різних напрямів і шкіл політичної економії наводять різні об'єктивні і суб'єктивні причини циклічності економічного розвитку,

які можна згрупувати як *зовнішні і внутрішні*, виходячи з їхнього впливу на характер циклу, його тривалість, специфіку проявів окремих фаз.

Серед зовнішніх причин можна виділити [11]:

- війни, революції та інші політичні потрясіння;
- відкриття великих родовищ золота, урану, нафти та інших цінних ресурсів;
- освоєння нових територій і пов'язана з цим міграція населення, коливання чисельності населення земної кулі;
- потужні прориви в технології, винаходи й інновації, які дозволяють докорінно змінити структуру суспільного виробництва.

Серед внутрішніх причин виділяють:

- особисті потреби, скорочення або зростання яких відбивається на обсягах виробництва і зайнятості;
- інвестування, тобто вкладення засобів в розширення виробництва, його модернізацію, створення нових робочих місць;
- економічну політику держави, яка прямо і непрямо впливає на виробництво, попит і споживання.

Розрізняють класичний і сучасний економічні цикли [5].

1. Класичний економічний цикл, зазвичай, включає чотири фази (періоди), які послідовно змінюються: криза (спад), депресія, поживлення, піднесення (зростання).

2. Економічна криза – це різке погіршення економічного стану країни, що виявляється в значному спаді виробництва, порушенні усталених виробничих зв'язків, банкрутстві підприємств, зростанні безробіття і, внаслідок цього, – зниженні життєвого рівня, добробуту населення.

3. Криза (спад) є основною фазою економічного циклу, вона є його ключовою характеристикою. Нею завершується попередній періодичний цикл і починається новий, наступний. Без кризи не було б циклу; її періодичне повторення надає ринковій економіці характеру циклічності.

Спад в економіці починається з труднощів у збуті виробленої продукції, що згодом веде до скорочення виробництва і зайнятості та попиту на інвестиції. Ціни різко знижуються, але зростає попит на ліквідність (готівку), тому до максимально збільшується ставка позичкового відсотку. Курс акцій і інших цінних паперів на фондових біржах швидко падає; тимчасово закриваються або навіть банкрутують багато фірм, передусім дрібних (у випадку глибокої і тривалої кризи). Ринкова кон'юнктура стає вкрай несприятливою.

Внаслідок дії кризи поступово ліквідуються порушення макроекономічної стабільності і рівноваги між сукупним попитом і сукупною пропозицією, інвестиціями і заощадженнями, виробництвом і споживанням, тобто знову забезпечується певна пропорційність економічного розвитку, але за низького рівня сукупного попиту, неповної зайнятості виробничих ресурсів, високого безробіття.

Депресія (від лат. depressio – придушення) – застій в економіці, який характеризується відсутністю підйому виробництва і ділової активності, низьким попитом на товари і послуги, значним безробіттям. Депресія означає, що економічна криза перейшла у завершальну фазу. Національний продукт вже не зменшується, але й ще не зростає. На низькому рівні стабілізуються ціни; безробіття дуже високе, але більше не зростає; відсоткова ставка падає до свого мінімального значення. Товарні запаси (нереалізована продукція) поступово зникають, зростає сукупний попит [5] і готуються умови для пожвавлення виробництва, ділової активності.

Пожвавлення – фаза економічного циклу, яка характеризує початок підйому в економіці після кризи, застою, депресії. В цей період, хоча і незначно, зростають рівень виробництва і платоспроможний попит людей, помітно скорочується рівень безробіття. Поступово підвищуються ціни і позичкові відсотки. На ринку економічних ресурсів зростає попит на нове промислове обладнання, нові капітали втягуються в господарський оборот. В кінці фази пожвавлення закінчується період інтенсивного розвитку. В

наступній фазі циклу – піднесенні – знову починається екстенсивний розвиток [4].

Піднесення – стан економіки країни, який характеризується зростанням виробництва, підвищенням його ефективності, пожвавленням ділової активності в різних сферах, підвищенням рівня життя. В цей період рівень виробництва набагато переважає досягнутий в попередньому періоді, суттєво зростають темпи його розвитку. Створюються нові підприємства, зростають зайнятість, попит на прогресивні капітальні ресурси і споживчі блага, збільшуються доходи (заробітна плата, прибуток, проценти, рента), швидко зростають ціни. На фазі піднесення посилюються диспропорції, які були закладені ще на фазі пожвавлення, готується ґрунт для наступного спаду. Економіка підходить до наступного витка, до нового економічного циклу [11].

Описана картина змін в економіці на різних етапах циклу носить класичний характер і найбільш спрощено виглядає так як зображено на рис. 1.

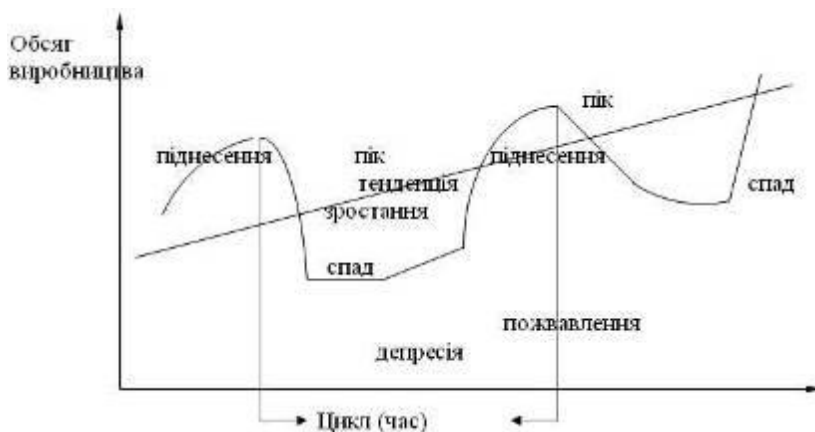

Рис. 1. - Циклічний розвиток економіки [21]

Важливішими важелями, за допомогою яких держава впливає на економічний цикл, є кредитно-грошові і бюджетно-податкові інструменти. Під час кризи державою використовуються заходи, які спрямовані на стимулювання виробництва, і, навпаки, в час піднесення – на його

стримання. Так, з метою послаблення “перегріву” економіки у фазі піднесення держава стимулює подорожчання кредиту, запроваджує нові податки і підвищує ставки існуючих, відмінняє прискорену амортизацію і податкові пільги на нові інвестиції. В умовах кризи, навпаки, державні заходи спрямовані на здешевлення кредиту, скорочення податків, на прискорену амортизацію і податкові знижки на нові інвестиції.

Економіка, як і будь-яка інша система, розвивається нерівномірно, хвилеподібно. Така форма руху значною мірою пояснюється законом спадної граничної продуктивності усіх факторів виробництва. Для того, приміром, щоб земля давала кращі результати з кожного гектара, необхідні докорінні зміни в технічному (технологічному) базисі. Тільки тоді буде мати сенс здійснення нових капіталовкладень. У межах наявної технології зростання ефективності інвестицій завжди має певну межу, подолання якої обумовлюється НТП та вищою кваліфікацією робітників. Застосування новинок НТП потребує нагромадження капіталу. Запровадження їх у виробництво зумовлює спочатку швидке зростання граничної корисності факторів виробництва, потім це зростання повільнішає і з певного моменту починає спадати. Так відбуваються підйоми і спади в економіці. Якщо зміни в технологічному базисі галузей інфраструктури відбуваються через великі проміжки часу (споруди, мости, дороги тощо мають тривалий строк експлуатації), то йдеться про довгі хвилі. Якщо ж йдеться про верстати, машини, устаткування, строк їх функціонування значно менший (до 10 років), оновлення їх відбувається швидше. Це спричиняє середні цикли. Таким чином, стає очевидним, що в самому технологічному базисі виробництва закладені підвалини хвилеподібного (циклічного) розвитку. Але й цим чинником не вичерпуються причини економічних коливань.

В другій половині ХХ століття відбуваються певні зміни в основних формах міжнародних економічних відносин між країнами світу, які обслуговує світова валютна система [8]:

- Постійне зростання міжнародного товарообміну; обсяг світового експорту щорічно збільшується на 5-6%; розвиток міжнародної торгівлі супроводжується нарощуванням світового багатства;

- Відбувається посилення міграції робочої сили ; наприкінці ХХ ст. значно підвищився рівень легальної та підпільної міграції робочої сили, особливо між розвинутими країнами, з одного боку, та країнами, що розвиваються, і країнами з перехідною економікою – з іншого; міграція населення супроводжується міжнародним рухом грошових коштів; у 1980 – 90-х роках спостерігається щорічне збільшення переказів грошових коштів робітниками пересічно на 27%;

- З кінця 1960-х – на початку 70-х років внаслідок поступового пом'якшення валютного контролю полегшується доступ на національні фінансові ринки для іноземних інвесторів та емітентів з промислово розвинутих країн; розмір фінансових потоків між країнами, основну частину яких становлять портфельні інвестиції, наприкінці 90-х років сягнув понад 1 трлн. дол. США.

Все це сприяє розвитку системи фінансових послуг у світовому масштабі. Зміна напрямків і обсягів світових валютно-фінансових потоків відбувалася на підґрунті загальносвітової тенденції глобалізації економічного розвитку, у тому числі *глобалізації міжнародних валютно-фінансових відносин*.

Глобалізація перетворює світове господарство на єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили, суб'єкти якого взаємопов'язані єдиною системою фінансово-економічних відносин.

Однією з найяскравіших форм прояву процесу глобалізації є вибухоподібне зростання в останні роки світового фінансового ринку, фінансових трансакцій, що здійснюються між різними суб'єктами світогосподарських зв'язків. Якщо в 1978 р. щоденний обсяг операцій з купівлі-продажу іноземних валют становив 15 млрд. дол. США, у 1992 р. – 880 млрд.. то в 2001 р. цей показник збільшився до 1,2 трлн. американських

доларів. Зарубіжні операції американських, німецьких та японських інвесторів з цінними паперами зросли з менш ніж 10% у ВВП у 1980 р. до відповідно 135,170 та 80% у ВВП у 1993 р. Головними суб'єктами міжнародного фінансового ринку виступають пенсійні та спільні фонди, страхові компанії і трасти, транснаціональні банки [16].

Поштовхом для такого бурхливого розвитку міжнародних фінансових потоків стала суттєва лібералізація валютних ринків, валютного регулювання. Уже наприкінці 40-х – на початку 50-х років виник ринок євродоларів на базі доларових авуарів колишнього СРСР, що розміщувались, зокрема, в Московському народному банку в Лондоні й тому не підлягали правилам валютного регулювання згідно з законодавством США та Великої Британії. В подальшому зміст поняття “євродоларовий ринок” розширився, і нині воно охоплює будь-які операції з національною валютою за межами країни.

Цикли означають:

- по-перше, порушення рівноваги і перерву в розвитку по висхідній, внаслідок чого скорочується обсяг національного виробництва;
- по-друге, позбавлення багатьох з тих, хто бажає працювати, можливості знайти роботу і забезпечити собі нормальний рівень доходу;
- по-третє, доведення до банкрутства багатьох підприємців змушуванням їх подекуди суттєво погіршувати свій економічний та соціальний стан;
- по-четверте, одночасне існування інфляції та безробіття ще більше посилює невизначеність та знедоленість широких верств населення, спричиняючи перерозподіл багатства на користь незначної частини населення.

Аспектів згубного впливу циклічного розвитку дуже багато.

Але циклічність - не тільки зло, а й благо для економічної системи, адже криза справляє оздоровчий вплив на економіку, зумовлюючи ліквідацію тих підприємств, які задовольняли штучно створений попит. Вона стимулює

технологічне оновлення виробництва, позбавлення від застарілих форм організації виробництва та менеджменту, посилює дух конкуренції та активізує економічне життя суспільства, не дає йому самозаспокоїтися щодо перспектив безперервного зростання та добробуту.

2. Роль глобалізації у світовій економіці.

Глобалізація економічного розвитку впливає з глибокої взаємозалежності складових частин світового господарства, з його єдності та цілісності, що посилюється в умовах широкого розгортання інтернаціоналізації виробництва й обігу, інтенсифікації інтеграційних процесів. Відбувається суперечливий процес глобального синтезу світового масштабу, який втягує у свій вир практично всі країни світу.

Сучасний світовий фінансовий ринок являє собою найпотужніший інструмент перерозподілу фінансових ресурсів. Його основні функції включають мобілізацію ресурсів та їх ефективне розміщення в економіці, а також хеджування фінансових ризиків. Проте, внаслідок еволюції фінансового ринку, відбулася певна трансформація його функцій, оскільки основною метою суб'єктів ринку є максимізація прибутків і швидкість їх одержання. Абсолютно логічно, що ланцюжок створення нової вартості, який містить виробничу складову (виробити для того, щоб продати з максимальним прибутком) і характерний для промислового капіталізму, дедалі більшою мірою поступається іншим зв'язкам: створити фінансову схему (інструмент), щоб отримати максимальний прибуток.

Отже, процеси перерозподілу з допомогою фінансового ринку організовано, так званім принципом "піраміди", хоча вони і мають неявний характер. Відмінності від класичного варіанта, що визначають її відносну стійкість, полягають у такому:

- участь великої кількості людей у глобальному масштабі, постійне залучення нових учасників. Повсякденність і монотонність ринкової інформації створюють видимість природності – фінансовий ринок являється явищем природного порядку;

- наявність зв'язку з реальною економікою (частина коштів, що залучаються в ході первинних розміщень акцій, вкладається у виробничі фонди);

- існування інститутів регулювання фінансового ринку [3].

Більшість вітчизняних і зарубіжних фахівців вважають економічну, і в тому числі фінансову, глобалізацію притаманною останній чверті ХХ століття. Проте чимало її ознак існувало і в попередні періоди. Так, світова валютна система на основі золотого стандарту сформувалась ще всередині ХІХ століття, трансформуючись у золотодевізну та девізну впродовж усього ХХ століття.

Причинами стрімкого розвитку глобальної фінансової системи послужили:

- міжкраїнна інтернаціоналізація фінансової сфери, породжена виходом за національні кордони виробництва та обігу, і, як наслідок, фінансово-перерозподільчих відносин;
- зростання відкритості національних економік як стосовно транскордонного руху товарів, факторів виробництва, так і фінансових потоків;
- лібералізація транскордонного переміщення капіталу, зумовлена пом'якшенням регулювання фінансових потоків на рівні окремих країн та міжнародних фінансових організацій.

Фінансова глобалізація проявляється у стрімкому зростанні фінансових ринків, випереджальному розвитку фінансової сфери порівняно з реальним сектором світової економіки.

Вимірювання рівня глобалізованості фінансових ринків, фінансових систем окремих країн та світового господарства в цілому спирається на два підходи: по-перше, фінансова глобалізація є складовою загального глобалізаційного процесу і для її вимірювання використовується індекс глобалізації; по-друге, використовуються специфічні показники глобалізованості фінансової сфери.

Виходячи з вищенаведеного, необхідно з'ясувати таких два ключових моменти. Перший – історичний континуум глобалізаційних процесів; другий – їх чинники та детермінанти. Щодо першого моменту, то сучасна економічна література не має єдиного погляду на часові рамки

глобалізаційних процесів. Зокрема, це пов'язано з відкритим питанням про те, по-перше, чи глобалізація є перманентним вибором цивілізованих суспільств в їх історичних межах. Отже, відображає процес актуалізації набору фундаментальних елементів розвитку на основі міжнародних зв'язків, що сутнісно визначаються ринковим мотиваційним підґрунтям, внаслідок чого фактори глобальної (міжнародної) інтеграції мають історичні форми прояву, але не мають історичних меж самовідтворення, тобто є надісторичною реальністю.

По-друге, чи глобалізація є історично обмеженим феноменом, актуалізація якого пов'язана зі збігом кон'юнктурних обставин, що визначаються приматом ринкових мотивацій та економіко-цивілізаційним тріумфом окцеденталізму.

Відповідно, враховуючи консенсус щодо форм та напрямів глобалізації, а також ствердження про її теперішню не безпрецедентність, в економічній літературі формується тенденція сприймати подібні за характером та зовнішнім проявом явища у світовій економіці як відображення глобальних інтеграційних процесів, що актуалізуються з певною циклічністю, викликаною не стільки природнім економічним процесом, скільки іншими потрясіннями, які багато в чому мають позаекономічну природу.

Наприклад, російський економіст Л. Синцеров [3] стверджує, що формування світової економіки та процес її інтеграції цілком кореспондує з довгими циклами економічного зростання та розвитку продуктивних сил і цивілізації. Відповідно, інтегративна роль світової економіки також актуалізується з певною циклічністю, внаслідок чого формуються "довгі хвилі глобальної інтеграції", утвердження якої і є насправді відображенням конкретних проявів глобалізаційних процесів.

Американські економісти Р. Болдвін та Ф. Марпін також обстоюють тезу про хвилеподібний розвиток глобалізаційних процесів. Перша хвиля

глобалізації припала на кінець XIX ст., тоді як друга – на другу чверть XX ст." [3].

Аналіз даних дозволяє стверджувати, що за рівнем відкритості міжнародним торговим потокам світова економіка на сучасному етапі дещо просунулась далі порівняно з першою хвилею глобалізації. Про це говорять співвідношення зовнішньої торгівлі до ВВП на початку та наприкінці XX ст.

Що стосується показників відкритості потокам капіталу, то, незважаючи на безпрецедентне зростання їх абсолютних показників, співвідношення поточних рахунків до ВВП у провідних країнах світу на початку XX ст. було вищим, ніж наприкінці. Таке явище також підтверджується даними щодо середнього співвідношення поточних рахунків до ВВП для 12 провідних країн світу. Звідси випливає те, що за першої хвилі глобалізації рівень націоналізації та відкритості національних економік був вищий порівняно із теперішньою хвилею. Це саме стосується і показників інтеграції фінансових ринків, які на даний час виступили авангардом процесу глобалізації.

Щодо теоретичного підходу до її виміру, то американці М. Філдстайн та К. Хоріока аргументували: кореляція між рівнем національних заощаджень та інвестицій є тим більшою, чим меншою мірою інтегровані фінансові ринки у світовому масштабі, інакше можливості прикладання капіталів розосереджувались би по всьому світу і не були би пов'язані з динамікою національної норми заощаджень у ВВП. Результати їх досліджень доводять існування високої щільності зв'язку між національними заощадженнями та інвестиціями за цей. Застосування даного підходу для більш тривалих часових періодів дозволяє стверджувати, що фінансові ринки були більш інтегровані у першу хвилю глобалізації [3].

С. Долгов відзначає, що основними відмінностями між світовою економікою початку і кінця XX ст. є: відмінний характер міжнародної торгівлі (зараз вона в основному припадає на розвинуті країни); теперішня інтернаціоналізація базується не на обміні, а на виробництві та збуті; на

початку ХХ ст. в міжнародні операції була втягнута менша частина світу, ніж зараз; на теперішньому етапі принциповим є питання не стільки здешевлення послуг транспорту, скільки зв'язку; на сучасному етапі фінансовий сектор економіки має безпрецедентні масштаби розвитку. Провідну роль ТНК та ПІ при формуванні сутнісного обличчя сучасної міжнародної економіки відзначає Ф. Губайдулліна [21].

Згадані економісти заперечують релевантність припущень про те, що глобалізація економіки мала історичні прецеденти, нехтуючи очевидним фактом, що рівень інтеграції, наприклад фінансових ринків, на початку ХХ ст. був вищий, ніж зараз. Фактично, це означає, що вони орієнтуються або на обмежений набір кількісних змін, або ж несистемне застосування якісного аналізу для виявлення тотожностей між інтегрованими станами світового господарства на початку та наприкінці ХХ ст., отже, їхній підхід не може не розглядатись як упереджений та такий, який не можна застосовувати для кінцевих інтерпретацій.

Щодо сучасної хвилі глобалізації, то він виділяє також чотири її передумови: процес тривалої регіональної та глобальної інтеграції; зростаючу кількість учасників міжнародного поділу праці (падіння "залізної завіси"); нові технології (телекомунікації та нова економіка); зменшення цін залежно від відстані. Стосовно другої глобалізаційної хвилі, він констатує, що перші два фактори актуалізуються внаслідок політичних рішень, третій фактор є суто технологічним, а четвертої – економічним наслідком розвитку технологій. Неважко помітити, що підхід Хампе також відображає подібності в передумовах обох хвиль глобалізації, як і Синцеров, але перший більше уваги приділяє політичним мотивам глобалізаційного процесу, в розумінні того, що він індукується з допомогою відповідної політики.

Отже, свого часу перенакопичений і розпорошений серед мільйонів власників капітал перестав давати досить високий середній прибуток від вкладень у реальну економіку, тому він був спрямований в економіку віртуальну – так звану "нову економіку". Але на початку ХХІ ст. ІТ-

технологи також перестали забезпечувати високий дохід, почався "перегрів" ринку [2].

Після цього кошти інвесторів були переспрямовані на ринок нерухомості та пов'язаних з ним деривативів. Американська економіка того часу переживала бум іпотечного ринку. Пізніше, коли хвиля зростання скінчилась і ринок нерухомості наситився, ціни на неї зупинилися і навіть стали падати. Почалися дефолти по "поганих" кредитах, що спочатку призвело до іпотечної кризи, потім до кризи ліквідності, яка переросла в широкомасштабну банківську кризу, а згодом і у світову фінансову кризу. Наслідком цього стали: фактичне банкрутство і подальша націоналізація найбільших у США іпотечних агентств, що брали активну участь у спекуляціях з дериватами; купівлі державою контрольного пакета акцій найбільшої світової страхової компанії "АІС"; крах низки іпотечних і комерційних банків. Причинами сьогоденної фінансової кризи і рецесії економіки є те, що США і деякі інші розвинуті країни перенесли свої промислові підприємства в інші країни – в основному до Азії.

3. Проблеми та перспективи циклічного розвитку світової економіки під впливом глобалізації.

Глобалізація світогосподарських зв'язків загострює глобальні проблеми людства, які можна визначити як комплекс зв'язків і відносин між державами і соціальними системами, суспільством і природою в загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів всіх країн світу і можуть бути вирішені лише в результаті їх взаємодії.

Класифікація глобальних проблем [7]:

1. Політичні проблеми (недопущення світової ядерної війни і забезпечення стабільного миру, роззброєння, військові та регіональні конфлікти).

2. Природно-екологічні проблеми (необхідність ефективної і комплексної охорони навколишнього середовища, енергетична, сировинна, продовольча, кліматична, боротьба з хворобами, проблеми світового океану тощо).

3. Соціально-економічні проблеми (стабільність розвитку світового співтовариства, ліквідація відсталості країн, що розвиваються, проблема розвитку людини, злочинність, стихійні лиха, біженці, безробіття, бідність та ін.).

4. Наукові проблеми (освоєння космічного простору, довгострокове прогнозування тощо).

Кожна з названих глобальних проблем породжена специфічними причинами, які зумовлені, з одного боку, особливостями розвитку продуктивних сил, географічним положенням країн, рівня прогресу техніки, природно – кліматичними умовами, тобто матеріальним змістом суспільного способу виробництва, а з іншого боку, – специфічною суспільною формою, особливостями розвитку відносин власності. При численності глобальних проблем їм притаманні причинно-наслідкові зв'язки, які визначають розвиток технологічного способу виробництва.

Окремі глобальні проблеми, зокрема запобігання ядерному конфлікту, подолання відсталості окремих країн і регіонів, ліквідація небезпечних хвороб, боротьба проти наркоманії та наркобізнесу, злочинності і тероризму, для свого вирішення потребують узгодження відносин усередині самого світового співтовариства, інші відображають кризи у відносинах між суспільством і природою (демографічна, продовольча, ресурсна, енергетична, екологічна). Розв'язання глобальних проблем сучасності потребує, з одного боку, співробітництва всіх держав та їх урядів, а з іншого — особистої участі кожної окремої людини. Глобальні проблеми сьогодення є наслідком об'єктивного розвитку людського суспільства, і для їх вирішення потрібна консолідація зусиль усього світового співтовариства.

Загальнолюдські цінності, глобальні проблеми та інтереси виражаються у загальних економічних проблемах, що постали перед людством у XXI ст. Необхідність роззброєння і конверсії, тобто переведення військової економіки на мирні рейки, впливає зі світової проблеми можливості військової катастрофи, передусім реалій ядерного віку, а також надзвичайного економічного напруження в гонці озброєнь. Потреба створення безвідходних виробництв у системі «людина — природа», ресурсозберігаючих технологій зумовлена екологічними наслідками індустріалізації, обмеженістю природних ресурсів. Проблема спрямування розвитку науки і техніки, яка набуває глобального, всеохоплюючого характеру, на об'єднання світу в економічному прогресі походить від соціальних проблем, породжених цим розвитком. Проблема неузгодженості економічного розвитку розвинених країн і більшості країн, що розвиваються, ґрунтується на відсталості та залежності останніх, їхньої слаборозвиненості через колоніальну спадщину. Світ країн, що розвиваються, ціною чисельних втрат і жертв у колоніальну епоху авансував розквіт немалої частини розвинених країн світу. Сьогодні настав час компенсувати ці втрати, які водночас стали внеском у світовий матеріальний прогрес. Розвиток цих країн — загальнолюдська проблема, тим більше, що умови існування, в яких опинилися десятки мільйонів людей у

багатьох регіонах світу, що розвиваються, стають просто загрозливими для всього людства. Узагальнюючим показником розвиненості країн, що розвиваються, може бути розрив між двома групами країн за середньодушовим доходом у співвідношенні приблизно 12 : 1, і цей розрив не зменшується.

З початку 70-х років розпочалася екологічна криза, яка означає різне загострення протиріч між людиною і природою, їх конфлікт, глобальне порушення рівноваги у природному кругообігу речовин.

Важливими ознаками цієї кризи є глобальні зміни клімату і виникнення парникового ефекту. В результаті безпрецедентних масштабів впливу людини на навколишнє середовище, виходу людської діяльності за межі планети у космічний простір, втягування у виробничий процес всіх складових біосфери (повітря, води, рослинного і тваринного світу) озоновий шар над планетою різко зменшується, що може призвести до всесвітнього потепління, танення льодовиків Арктики, затоплення більшої частини населених пунктів Землі, посилення ураганів інше.

Ще однією ознакою екологічної кризи є проблема відходів внаслідок виробничої діяльності людини. Значні відходи накопичуються у Світовому океані. Океанський планктон щорічно поглинає близько 50 млрд. т вуглекислого газу, значна частина якого осідає на дно. Цей процес суттєво впливає на зростання вмісту вуглекислого газу в атмосфері планети. Експорт отруйних речовин складає на сьогодні більше 3 млн. т. в рік.

Основними шляхами вирішення екологічної проблеми з точки зору матеріально-речового змісту суспільного способу виробництва, на наш погляд, є:

- швидкий розвиток і використання таких основних видів самовідновлюваної енергії як сонячна, вітрова, океанічна, гідроенергетична інше;
- структурні зміни у використанні існуючих невідновлюваних видів енергії, а саме: збільшення частки вугілля в енергобалансі при зменшенні

долі нафти і газу, оскільки запаси останніх на планеті значно менші, а їх цінність для хімічної промисловості набагато більша;

- необхідність створення екологічно чистої вугільної енергетики, яка б працювала без шкідливих викидів газу. Це потребує значних державних витрат на природоохоронні заходи. Але якщо у США і Німеччині на ці цілі використовується щорічно до 2% ВВП, в Японії – 3%, то в колишньому СРСР – лише 1,2%;

- розробка всіма країнами конкретних заходів з дотримання екологічних стандартів – чистоти повітря, водних басейнів, раціонального споживання енергії, підвищення ефективності своїх енергетичних систем;

- вивчення запасів всіх ресурсів з використанням найновіших досягнень НТР. Як відомо, сьогодні розвіданий неглибокий шар Землі – до 5 км. Тому важливо відкрити нові ресурси на більшій глибині Землі, та на дні Світового океану;

- інтенсивний розвиток країнами, що розвиваються, власного сировинного господарства, включаючи переробні галузі господарства. Для вирішення проблеми голоду в цих країнах необхідно розширювати посівні площі, впроваджувати передову агротехніку, високопродуктивне тваринництво та рослинництво;

- пошук ефективних методів управління процесом зростання народонаселення з метою його стабілізації на рівні 10 млрд. чол. на початок ХХІІ ст.;

- призупинення вирубки лісів, особливо тропічних, забезпечення їх раціонального використання;

- формування у людей екологічного світогляду, що дозволило б розглядати всі економічні, політичні, юридичні, соціальні, ідеологічні, національні, кадрові питання як в рамках окремих країн, так і на міжнародному рівнях;

- комплексна розробка законодавства про охорону навколишнього середовища, в тому числі про відходи. Так, в США, Франції та інших країнах

уряд зобов'язаний надавати підприємствам і організаціям технічну і фінансову допомогу у переробці відходів, вилучення з них цінних компонентів, проведенні науково-дослідних робіт в даній сфері, поширенні передового досвіду інше. З цією метою використовуються податкові пільги, надання субсидій, зниження тарифів на перевезення вторинної сировини тощо;

- нарощування екологічних інвестицій. Так, в Австрії такі інвестиції складають більше 15% всіх капіталовкладень.

Використання паливно-енергетичних і сировинних ресурсів на сьогодні зростає значними темпами. На кожного жителя планети виробляється 2 кВт енергії, а для забезпечення загальноєвропейських норм якості життя необхідно 10 кВт. Такий показник досягнутий лише у розвинених країнах світу. У зв'язку з цим нераціональне використання енергії у поєднанні зі зростанням народонаселення та нерівномірним розподілом паливно-енергетичних ресурсів різних країн та регіонів призводить до необхідності нарощення їх виробництва.

Проте енергетичні ресурси планети обмежені. При запланованих темпах розвитку ядерної енергетики сумарні запаси урану будуть вичерпані в перші десятиліття XXI ст. Проте, якщо витрати енергії будуть на рівні енергетики теплового бар'єру, то всі запаси невідновлюваних джерел енергії згорять у перші десятиліття. Тому з точки зору матеріально-речового змісту основними причинами загострення паливно-енергетичної та сировинної проблем є зростання масштабів залучення у виробничий процес природних ресурсів та їх обмежена кількість на планеті.

Основними шляхами вирішення паливно-енергетичної та сировинної проблем з точки зору матеріально-речового змісту суспільного способу виробництва є:

- зміна механізму ціноутворення на природні ресурси. Так, ціни на них у слаборозвинених державах диктують крупні ТНК, які зосередили у своїх руках контроль на природними багатствами. За даними ЮНКТАД, від трьох

до шести ТНК контролюють 80-85% світового ринку міді, 90-95% світового ринку залізної руди, 80% ринку бавовни, пшениці, кукурудзи, кави, какао інше;

- об'єднаним зусиллям розвинених держав протиставити стратегію об'єднання дій країн-експортерів паливно-енергетичних та паливних ресурсів. Ця стратегія повинна стосуватися об'єму добування всіх видів ресурсів, квот їх продажу на зовнішніх ринках інше;

- оскільки розвинені країни і ТНК намагаються здійснювати лише первинну обробку мінеральної сировини в країнах, що розвиваються, то останнім необхідно нарощувати випуск готової продукції, що дозволило б їм знано збільшити доходи від експорту;

- проведення прогресивних аграрних перетворень;

- об'єднання зусиль всіх країн для вирішення глобальних проблем, значно збільшити витрати на усунення екологічної кризи за рахунок послаблення гонки озброєнь та скорочення воєнних витрат.

- використання комплексу економічних заходів управління якістю навколишнього середовища, в тому числі субсидій та дотацій на виготовлення екологічно чистої продукції, за виконання державних екологічних проектів інше.

Висновки

В цілому можна зробити наступні висновки і пропозиції:

1. Фази спаду і депресії сучасного економічного циклу необхідно використати для започаткування реальної, радикальної структурної реформи з орієнтацією на формування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку вітчизняної економіки.

2. Здійснюючи структурне реформування необхідно забезпечити розширене відтворення трудового потенціалу української економіки зорієнтоване на всебічну інтелектуалізацію праці та досягнення на цій підставі конкурентоспроможної спеціалізації вітчизняного виробництва.

3. Для забезпечення конкурентоспроможної спеціалізації необхідністю стає чітка структуризація товарних груп вітчизняного виробництва за критеріями контрадикторності, індиферентності й компліментарності експортній стратегії Європейського Союзу і партнерів по економічному співробітництву. Відтак потрібно зіставити їх із пріоритетними й стратегічно важливими для України галузями. Таким чином викристалізуються напрями, по яких галузях і з якими країнами поглиблювати збутову і науково-технічну співпрацю.

4. Інноваційний розвиток повинен передбачати внутрішню інноваційно-інвестиційну кластеризацію. Бона дозволить, у першу чергу, охопити сільське господарство, гірничодобувну галузь, металургію, легку і харчову промисловість, науково-дослідні установи й ВНЗ за даним секторальним спрямуванням. Як відомо. Україна характеризується винятково родючими ґрунтами, багатою мінерально-сировинною базою і металургійним комплексом, а також високою часткою їхньої продукції у структурі експорту. Таким чином, комплексна модернізація та інноватизація техніки й усіх господарських процесів дозволить одночасно підвищити міжнародну конкурентоспроможність товарів, сприятиме нарощуванню внутрішнього і зовнішнього попиту, стабілізує негативні макротенденції.

5. Необхідною є інтернаціональна науково-виробнича кластеризація, що повинна формуватись у стосунках між вітчизняними й іноземними фірмами і науково-дослідними інституціями за найбільш проблемними в Україні напрямками – розробка альтернативних енергоносіїв та біопалива, видобуток рідкісноземельних і поліметалезих руд, туризм і шляхове господарство. Необхідно зазначити, що за умов глобальної кризи окрема країна не може самотійно протистояти мегатенденціям та мегазакономірностям. Саме тому потрібен пошук партнерів за економіко-трансформаційними, економіко-проблематичними, економіко-екологічними критеріями і створення потужних міжнаціональних «кістяків», які б зміцнювали національну безпеку, підтримували експортно-імпортний баланс і макроекономічну рівновагу за умов кризи.

Список літератури

1. Базилінська О.Я. Макроекономіка: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 442 с.
2. Бролл У., Фьорстер А. Макроекономіка України: оцінка тенденцій // Журн. європ. економіки. – 2007. – Т. 6. – №1.
3. Бровиков В.И. Основы мировой экономики: Конспект лекций. – М.: Центр, 2002. – 160 с.
4. Владимирский ЕЛ. Мировая экономика на рубеже веков // Экон. возрождение России. – 2006. – №2.
5. Гатина Г.Ф. Мировая экономика: Учебник. – М.: Инфра–М, 2001. – 384 с.
6. Гладій І.Й. Регіоналізація світового ринку: євроінтеграційний аспект: Монографія. – Т.: Екон. думка, 2006. – 544 с.
7. Горбач Л.М. Міжнародні економічні відносини: Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 263 с.
8. Економіка ХХІ століття: Світовий та український досвід / За ред. С. Юрія, С. Савельєва. – К.: Знання, 2007.
9. Економічна політика: Навч. посіб. / О.О. Беляєв, А.С. Бебело, М.І. Диба та ін. – К: КНЕУ, 2005. – 287 с.
10. Золин И. Стратегия регулирования рынка труда в условиях глобализации мировой экономики // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – №7. – С. 40–47.
11. Макроэкономика. Теория и российская практика: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. А.Г. Грязновой и Н.Н. Думной. – М.: КНОРУС, 2006. – 688 с.
12. Мартин Г.-П., Шуман Х. Западня глобалізації: атака на процвітання і демократію / Пер. с нем. – М.: Изд.дом “АЛЬПИНА”, 2001.
13. Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти: У 2-х ч. / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін.; За заг. ред. С. Будаговської. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 517 с.

14. Мовсесян А.Г. Мировая экономика: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 656 с.
15. Передрій О.С. Міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 273 с.
16. Перехідна економіка: Підручник / В.М. Геєць, Є.Г. Панченко, Е.М. Лібанова та ін.; за ред. В.М. Гейця. – К.: Вища школа., 2003. – 591 с.
17. Розанова Н. Развивающиеся рынки капитала: чему учит мировой опыт // Мировая экономика и международные отношения. – 2007. – №2.
18. Савельєв Є.В. Передумови поглиблення і прискорення європейської інтеграції України // Журн. європ. економіки. – 2007. – Т. 5. – №2.
19. Савельєв Є.В. Міжнародна економіка: Підручник. – 3-е вид. – К.: Знання, 2008. – 622 с.
20. Савченко А.Г. Макроекономічна політика: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. диск. – К.: КНЕУ, 2002. – 135 с.
21. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації / За ред. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.
22. Ширшньона З.Є. Стратегічне управління: підручник. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ. – 2004. – С. 451.